

siahleho historického bádania o tomto období, filozofia a metodológia vedy na Slovensku mali v tomto období pomerne solídny prehľad o základných typoch filozoficko-metodologických koncepcií, ktoré sa sformovali vo svetovom meradle, a že sama už v tomto období pozitívne prispela do diskusie o danej problematike. Vytvárala si tým isté východiská pre rozvíjanie značnej plurality názorov a koncepcií, ktoré vznikali a rozvíjali sa po „nežnej“ revolúcii v 90. rokoch minulého storočia“ (s. 286).

Domnievame sa, že recenzovaná práca spĺňa očakávania záujemcu o poznanie konkrétneho výseku novších dejín vývinu myslenia na Slovensku. Jej súčasťou je aj mimoriadne podrobná bibliografia, zachytávajúca všetko relevantné, čo k danej téme u nás v období rokov 1918 – 1989 bolo publikované. Použitá literatúra v monografii zahŕňa 379 publikačných jednotiek. Trojica editorov a spoluautorov publikácie odviedla rozsiahlu a kvalitnú prácu, ktorá vypovedá s vysokou mierou objektívnosti a erudície o novších dejinách rozvoja určitej oblasti myslenia na Slovensku. Škoda len, že kvalita kníhviazačského spracovania publikácie nezodpovedá očakávaným štandardom kladeným na takúto prácu.

Karol Kollár

PhDr. Karol Kollár, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR

K VÝSKUMU KULTÚRNO-NÁRODOTVORNEJ KONCEPCIE J. KOLLÁRA

Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe. Zost. Tatiana Ivantýšynová. Bratislava: Stimulus 2006, 223 s.

Kolektívna monografia venovaná analýze a výskumu pôsobenia Jána Kollára v procesoch genézy národovedectva a nacionalizmu v Strednej Európe v prvej polovici devätnásteho storočia je v podstate selektívnym výberom príspevkov z vedeckej konferencie venovanej danej téme. Konferencia pod názvom *Genéza nacionalizmu v strednej Európe: Ján Kollár a slovanská idea* sa konala v Bratislave ešte v roku 1994. Dlhšiu dobu, ktorá ubehla medzi jej konaním a vydaním publikácie možno vysvetliť aj akceptovať na základe faktickej argumentácie zostavovateľky tak, ako ju prezentuje v edičnej poznámke: „Široký interdisciplinárny záber otázok formovania moderných národov v Strednej Európe, ktorý bol predmetom rokovania konferencie, bolo do knižnej podoby potrebné zúžiť. Tematicky bol výber príspevkov ohraničený habsburskou monarchiou. Výnimku tvoria iba Kollárove kontakty s nemeckou jazykovou oblasťou, ktoré majú pre výklad kollárovskej problematiky zásadný význam.

Redakčnými zásahmi sa v publikácii zvýraznil profil osobnosti a diela Jána Kollára, čím kolektívna monografia získala na kompaktnosti. Limitované finančné prostriedky nám neumožnili vydať všetky príspevky z konferencie. Prioritu pri výbere mali tie, ktoré vychádzali z uhorských reálií“ (s. 205).

Napriek takejto relatívne dlhej dobe (dvanásť rokov) prípravy vydania nesporne zaujímavej publikácie sa zrejme v korektúrach textu nepodarilo vychytať drobné nedostatky, ktoré by v publikácii venovanej práve osobnosti Jána Kollára nemali byť. Ide najmä o spôsob písania jeho mena. Tak napríklad na 6. a 7. strane publikácie sa píše „V Kolárových spisoch... S Kolárovým menom...“ a na strane 205 v edičnej poznámke sa píše „na kolárovskej konferencii“. Ďalej na 25. strane nachádzame „preklad Kolárovho cestopisu“ a na 197. strane „dôkaz Kolárovho autorstva...“ Takéto „kozmetické“ nedostatky však neznižujú význam a prínos publikácie k prehĺbeniu poznatkovej bázy o poprednom predstaviteľovi genézy nacionalizmu v strednej Európe v 19. storočí J. Kollárovi.

Vráťme sa však k meritu publikácie, ktorá si v zhode s uvedenou konferenciou „... kládla za cieľ priblížiť verejnosti moderný pohľad na genézu nacionalizmu v strednej Európe a nanovo zhodnotiť miesto Jána Kollára pri formovaní moderných národov v tomto regióne“ (s. 3). V tejto súvislosti sa v predloženej publikácii venovala adekvátna pozornosť aj otázkam a problémom, ktoré boli v diele J. Kollára doposiaľ buď marginalizované, alebo málo prebádané. Patria k nim také problémy a otázky ako napríklad „pojem vlasti a národa, patriotizmus, úloha cirkvi a konfesii pri formovaní moderného národa, ekumenizmus, národné a historické mýty, ekonomický nacionalizmus a ideológia, spolky a formovanie národnej identity“ (s. 3). V tomto, možno povedať „novom čítaní“, ktoré evokuje rad následných otázok spätých s národotvornou koncepciou Jána Kollára (napríklad aj otázku, či bol Ján Kollár „tvorcom“ slovenského alebo slovanského národa, a pod.), spočíva reálny prínos kolektívnej monografie.

Zostavovateľke T. Ivantyšynovej sa podarilo získať štúdie od popredných znalcov a analytikov diela Jána Kollára z rôznych vedných disciplín. Práca pritom nestratila charakter vnútorne previazanej kolektívnej monografie. Napriek nevyhnutnej rôznorodosti zorných uhlov pohľadu možno hovoriť o predmetne logickej konzistentnosti monografie, ako to uvádza (a realizuje) jej zostavovateľka. „Kolektívna monografia je vnútorne členená na tri tematické celky reflektujúce osobnosť a dielo Jána Kollára vo vzťahu – k fenoménu nemectva a slovanstva, k formovaniu slovenskej národnej identity a vzťahu Slovanov k habsburskej monarchii. Doposiaľ neznáme archívne materiály Jána Kollára súvisiace s jeho článkom o pomadžarčovaní Slovanov z roku 1821, o ktorom sa píše vo viacerých príspevkoch, sú uverejnené v prílohe Dokumenty spolu s úvodnou štúdiou T. Ivantyšynovej“ (s. 6).

Treba dodať že úvodná stať publikácie, nazvaná *Slovenské národy a nacionalizmus: úvahy, problémy*, pochádza z pera zostavovateľky, ktorá v nej o. i. načrtáva rozsiahly ideový diapazón statí obsiahnutých v monografii. Prvá časť monografie

nazvaná *Nemectvo a slovanstvo Jána Kollára* obsahuje dve štúdie zahraničných autorov, a to stať s mierne ironicko-parafrazujúcim názvom *Slávy Herder* od R. B. Pynsenta, profesora bohemistiky a slovistiky na Londýnskej univerzite, a stať *Poznámky k švajčiarskym kontaktom Jána Kollára* od P. Branga, emeritného profesora slavistiky na zürichskej univerzite. V stati R. B. Pynsenta je akcentovaná najmä úzka ideová previazanosť medzi názormi J. G. Herdera a J. Kollára. Niekedy tu ide až o parciálne názorové stotožnenie J. Kollára s Herderom. Ako píše T. Ivantyšinová, podľa Pynsentových zistení bol „Herderov vplyv na Kollárovo myslenie väčší, ako sa doposiaľ tradovalo. Koncepcia jednotného slovanstva a slovanskej vzájomnosti je spojená so základnými predstavami Herderových *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, pričom, ako sa domnieva R. B. Pynsent, Kollár poznal všetky zväzky, hoci najviac citoval zo štvrtého. Aj Kollárovu *Všeslaviu* nájdeme podľa Pynsenta už u Herdera“ (s. 6). To je skutočne nový poznatok; zaujímavé i mierne ironizujúce je upozornenie R. B. Pynsenta na istú mieru xenofóbnosti u J. Kollára vo vzťahu k neslovanským národom, ktoré bolo doposiaľ teoretikmi venujúcimi sa tejto postave láskavo marginalizované. Od Herdera skutočne prevzal Kollár, povedané sociologickým jazykom, aj geograficko-sociálny a klimatologický determinizmus, na základe ktorého sú u Kollára chápané dokonca aj patriotizmus a láska k národu.

P. Brang vo svojom príspevku venuje pozornosť Kollárovým kontaktom so švajčiarskymi reáliami, ktoré zaznamenal vo svojich cestopisných prácach, najmä však v práci *Cestopis druhý a pamäti z mladších let života*. Môžeme len súhlasiť s názorom T. Ivantyšinovej, že Kollárove cestopisy neprekročili horizont či štandard súdobých obdobných prác iných bádateľov, predsa však jeho „nacionalizmus a slávománia sa prejavili na selektívnom prístupe k faktom a negatívnych stereotypoch“ (s. 6).

Druhý a obsahom najväčší blok publikácie predstavujú príspevky deviatich slovenských bádateľov skúmajúcich reálny vklad J. Kollára do národotvorného procesu. Aj keď vymedzený priestor neumožňuje venovať bližšiu pozornosť každému príspevku, aspoň letmo sa zmienime o troch autoroch, ktorých state nás zvlášť zaujali. Ide o príspevok T. Pichlera *Problém etnickej divergencie vládcov a ovládaných u Jána Kollára*, v ktorom autor dospel k poznatku, že „Kollár patril medzi tých mysliteľov, ktorí nehodnotili vzťahy medzi vládcami a ovládanými negatívne“. Zároveň však Pichler pripomína, že tento súhlasný postoj bol determinovaný povinnosťami, ktorými mal byť panovník viazaný vo vzťahu k svojim poddaným inej národnosti. „Tento postoj je často interpretovaný ako vedomá snaha Kollára vyhnúť sa politizácii“ (s. 6). D. Škvarna v príspevku *Ján Kollár a formovanie modernej slovenskej ideológie* dospel k závažnému poznatku, že Kollár „dokázal jasne a ucelene zdôvodniť a obhájiť atribúty etnického typu formujúceho sa moderného národa, národa, ktorý sa nemohol oprieť o tradíciu vlastného štátu, o staré privilegované či nové majetné vrstvy a rozvinutú tradičnú vysokú kultúru vo vlastnom jazyku“ (s. 48). E. Mannová v príspevku *Spolky a národná emancipácia Slovákov* hľadá a nachádza

korelácie medzi rozvojom spolkov ako špecifických sociálnych zoskupení a národovtorným procesom. V tejto súvislosti formuluje aj hypotézu, že „na základe analýzy slovenského spolčovania a typológie asociácií s celonárodnými ambíciami môžeme konštatovať, že slovenská cesta za národnou identitou bola diskontinuitná“ (s. 83). Do tohto druhého slovenského bloku autorov monografie boli ešte zaradené nasledovné príspevky: T. Ivantyšinová: „Slovanský národ“ Jána Kollára; J. Komorovský: *Ekumenizmus Jána Kollára*; M. Otčenáš: *Na okraji historickej spisby Jána Kollára*; R. Holec: *K počiatkom ekonomického nacionalizmu v habsburskej monarchii*; D. Kodajová: *Oslavy storočnice Jána Kollára*; P. Macho: *Poznámky k charakteru slovenských materiálov v maďarskej predrevolučnej tlači (na príklade „Tudományos Gyujtemény“)*.

Tretí blok monografie, nazvaný *Ján Kollár a Slovania v habsburskej monarchii*, tvoria príspevky zahraničných autorov, z ktorých niektoré sú preložené do slovenčiny a niektoré sú v pôvodnom jazyku. Opäť z priestorových dôvodov uvádzame aspoň ich prehľad:

Andreas Moritsch: *Der Zwang der habsburgischen Slaven zur Nationalität*; Karl Schwarz: *Eine „protestantische Gesamtkirche Österreichs... ist rathmsam“ – Ján Kollár als kirchenpolitischer Vordenker (1849)*; Gertraud Marinelli-Konig: *Ján Kollár aus Wiener Sicht*; István Fried: *Ján Kollár v maďarskom prostredí*; Nikša Stančić: *Die Idee der „slawischen Wechselseitigkeit“ von Ján Kollár und ihre kroatische Rezeption*; Feordosj Stebljij: *Ján Kollár a národné obrodenie Ukrajincov v Haliči (K problému recepcie)*.

Kolektívnu monografiu uzatvára príspevok T. Ivantyšinovej, veľmi zaujímavý z historicko-bádateľského hľadiska: *Anonymný článok o Uhorsku v Zschokkeho „Überlieferungen“*. *Dohady a fakty*. V príspevku autorka analýzou primárnych materiálov, ako aj vlastným, takmer investigatívnym bádáním v archívoch dokazuje autorstvo Jána Kollára v prípade významného článku *Etwas über die Magyarisierung der Slawen in Ungarn* z roku 1821. Tento anonymný článok, po prvýkrát uverejnený vo švajčiarskom časopise *Überlieferungen*, je však výnimkou. „Svojím významom prevyšuje všetky iné Kollárove časopisecké state. Stojí totiž na začiatku dlhého radu jazykových obrán slovenských vzdelancov v prvej polovici devätnásteho storočia, ktoré významnou mierou zasiahli do formovania národnej identity Slovákov“ (s. 196). Súčasťou uvádzaného príspevku sú i nové dokumenty v prílohe, svedčiace práve o Kollárovom autorstve článku o maďarizácii.

Na záver možno v zhode so zostavovateľkou konštatovať, že publikácia *Ján Kollár a slovenská vzájomnosť* „nevyčerpáva všetky aspekty pôsobenia Jána Kollára, jednej z najvýznamnejších osobností slovenského (slovanského) nacionalizmu, skôr iba naznačuje možnosti modernej interpretácie kollárovskej problematiky vo vzťahu k slovenskému národnému hnutiu v kontexte formovania národov v strednej Európe“ (s. 10). Prínos monografie k poznaniu centrálnej témy – národovtorného procesu

Slovákov – je nesporný. Práca totiž prináša rad nových pohľadov na skúmanú problematiku, ako aj rad nových hypotéz, ktoré podnetne zasahujú do heuristického procesu.

Karol Kollár

PhDr. Karol Kollár, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR

REDAKCIA FILOZOFIE ŽELÁ
VŠETKÝM SVOJIM
PRISPIEVATEĽOM,
ODBERATEĽOM A PRIAZNIVCOM

ŠŤASTNÝ NOVÝ ROK 2007

PLNÝ OSOBNÝCH
A PRACOVNÝCH ÚSPECHOV